

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 10, Temmuz/July 2023, ss. 649-666.

Geliş Tarihi–Received Date: 04.10.2022 Kabul Tarihi–Accepted Date: 15.07.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

 10.53718/gttad.1182455

 BAHAR KOCABAŞ*

ÖZ

Eski Türklerde tanrı katına yükselmek, belirli bir ömür sürme anlayışı yeniden doğuş, ruhun ölümsüzlüğü gibi inanışların varlığı, eski Türklerin İslamiyet'ten önce de ahiret inancına sahip olduklarını göstermektedir. Türkler geniş coğrafyaya yayılmış ve ulaştıkları bölgelerde farklı kültürlerden etkilenmişlerdir. Bu doğrultuda ölü gömme dışında ceset yakma, mumyalama, tabuta koyup ağaca asma, eşyaları ile gömme gibi birbirinden farklı defin usulü takip etmişlerdir. Kurganlar, ölü gömme usulünün tatbik edildiği kültürlerden günümüze ulaşmıştır. Kurgan, eski Türklerde defin yapılan alanı işaret etmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabulü ile defin geleneğinin bir parçası olarak mezar formu yüzyıllar içinde kurganlardan, kümbet ve türbe gibi çatı ile örtülü anıt mezarlara, taşlarla yeri işaretlenmiş gömütlere dönüşmüştür. Bu çalışma Tekirdağ ilinin Ergene ilçesinin Velimeşe kasabasında, Eski Mezarlık adı ile anılan alan üzerinden elde edilen verilerle ortaya çıkarılmıştır. Velimeşe olarak bilinen bölge Roma ve Osmanlı idarelerine şahitlik etmiştir. Bu sebeple Velimeşe Osmanlı ve Roma imparatorluklarının izlerini taşımaktadır. Anadolu'dan Balkanlara Türk göçlerinin neticesinde yerleşimlerin meydana geldiği bölgede Velimeşe, arşiv kaynaklarında önce kışlak olarak tanımlanmış daha sonra köye dönüştürülmüştür. Mezar taşları, ölümün en önemli hatırlatıcılarından biri olarak görülür. Bu taşlar, defnedilmiş kişinin adı, unvanı, ölüm tarihi gibi bilgileri içermesi sebebiyle önemlidir. Ayrıca baş taşına yazılan metinlerde kişinin yaşam ve ölüm hikayesi anlatılmaya çalışılır ve taşların şekilleri de araştırma konusu olabilir. Mezar taşları buldukları bölgenin sosyal, coğrafi, tarihî ve kültürel yapısı hakkında pek çok bilgi vermektedir. Ayrıca mezar taşlarının kitabeleri edebi açıdan da önem taşımaktadır. Bu sebeple mezar taşları ve kitabeleri farklı alanlarda kaynak olarak kullanılabilir.

Bu çalışmada Velimeşe Eski Mezarlık alanında bulunan 36 Osmanlı mezar taşı kaynak olarak seçilmiştir. En eskisi 1882 yılına tarihlenen mezar taşları, mimari açıdan geçiş dönemine ait özellikler gösteren taşlardır. Bu sebeple ne XVIII. yüzyıl öncesi mezar taşları gibi gösterişli ve özgün şekillere ne de günümüz mezar taşları gibi sade bir görünüme sahiptir. Bu sahada bulunan mezar taşları arasında Osmanlı tipi olarak sınıflandırılacak fes başlı mezar taşı formlarının Cumhuriyet'in ilk yıllarında tercih edildiği görülmektedir. 1928 yılında yürürlüğe giren kanun, mezar taşları da dahil olmak üzere resmî ve gayri resmî levha ve tabelalarda Latin alfabesi kullanımını zorunlu kılmış olsa da alanda hâlâ 1933 yılına ait Osmanlı Türkçesi ile yazılmış mezar taşları mevcuttur. Tüm bu veriler alandaki mezar taşlarının geçiş dönemi özellikleri taşıdığını ortaya koymaktadır. Sahada mevcut olan mezar taşlarının üstünde yazan tarihler ile Velimeşe'nin, bulunduğu bölgede yaşanan deprem, sel, salgın hastalık gibi vakaların tarihleri karşılaştırılarak, bölge insanının söz konusu olaylardan etkilenip etkilenmediği araştırılacaktır. Ayrıca tarih, yerleşim yerleri, cinsiyet, lakap ve unvan bilgileri gibi verilerden hareketle Velimeşe bölgesi hakkında yorumlar yapılacaktır. Çalışma içerisinde, mezar taşlarına dair detaylı tipolojik bir değerlendirme yerine, kitabelerin içerdiği bilgilerden yola çıkarak siyasi ve sosyal alanlarda analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mezar Taşı, Kitabe, Velimeşe, Tekirdağ, Osmanlı.

* Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat/TÜRKİYE, E-Posta: b.kocabas07@outlook.com, ORCID ID: 0000-0003-0824-1135.

OTTOMAN TOMBSTONES IN VELİMEŞE OLD CEMETERY ABSTRACT

The existence of beliefs such as the desire to ascend to the divine presence, the concept of definite lifespan, rebirth, and the conviction of the immortality of the soul suggests that the belief in afterlife existed among ancient Turks prior to advent of Islam. While expanding into a vast geographical area, the Turks were influenced by different cultures in the regions they encountered. In this regard, the ancient Turks followed various burial practices, such as cremation, mummification, suspending the body in a coffin from a tree, and burying the deceased with their personal possessions as grave goods.

Kurgans endure to the present day as a legacy of cultures that practiced distinctive funeral customs. Kurgans, or burial mounds, signify the areas where burials were made. As a result of the adoption of Islam by the Turks, burial customs underwent significant changes over the centuries, with grave forms evolving from kurgans to stone-built and roofed tombs such as kümbets and türbes.

This study is based on the data obtained from the area location as the Eski Mezarlık, meaning the “Old Cemetery”, in the town of Velimeşe, of the Ergene district of Tekirdağ province 8. Region of Velimeşe witnessed the administrations of both the Roman and Ottoman empires throughout history. As a result, Velimeşe bears the traces of both the Roman and Ottoman empires. As a result of Turkish migrations from Anatolia towards the Balkans, settlements were established in the region, and Velimeşe was initially described as a Kışlak in archival sources, which later turned into a village.

The tombstones are often regarded as one of the most significant reminders of death. The tombstones hold significant value as they provide information about the buried individual such as their name, title, and date of death. Additionally, inscriptions on the headstones often attempt to tell the life and death story of the buried individual, and the shapes of the stones themselves can also be a subject of research. Tombstones provide valuable information about the social, geographical, historical, and cultural context of the region where they are located. Hence, epitaphs on tombstones also hold literary significance. This implies that tombstones and their inscriptions can serve as sources in a wide range of fields.

In this study, 36 tombstones located in the Eski Mezarlık region of Velimeşe were selected as sources, excluding those that were inaccessible and buried underground. The oldest of the tombstones, dating back to year 1882, exhibit architectural features indicative of a transitional period. For this reason, these tombstones neither have ornate and unique shapes like the tombstones before the 18th century, nor do they have a simple appearance like the tombstones of today. It can be deduced that among the tombstones found in this area, the tombstone forms with a fez on the headstones, which can be classified as Ottoman style, were preferred in the early years of the Republic. The law implemented in 1928 made it mandatory to use the Latin alphabet in official and unofficial signs and boards, including tombstones. However, there are still tombstones in the area that were written in Ottoman Turkish in 1933. All of this data demonstrates that the tombstones in the field carry characteristics of the transitional period. The dates written on the tombstones in the field will be compared with the dates of events such as earthquakes, floods, and epidemics that occurred in the region where Velimeşe is located, in order to investigate whether the people in the region were affected by these events. Furthermore, comments will be made about the Velimeşe region based on data such as history, settlements, gender, nicknames, and titles. Instead of a detailed typological evaluation of tombstones, the study will focus on analyzing the political and social aspects based on the information obtained from the inscriptions.

Keywords: Tombstone, İnscription, Velimese, Tekirdag, Ottoman.

GİRİŞ

Ölüm, yaratılışın sonucu olan bir olgudur. İnsanlık tarihinde ilk ölen, ilk insan olarak kabul edilen Hz. Âdem'in oğlu Habil'dir ve ilk kabri kazıp defnedenin de Kabil olduğu bilinmektedir.¹ Kur'an-ı Kerim'de Allah, “Ey Muhammed! Senden önce de hiçbir insanı ölümsüz kılmadık, sen ölürsün de onlar baki kalır mı? Senin ölmenle rahata kavuşacaklarını mı sanıyorlar?”, “Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak kötülük ve iyilikle deneyeceğiz. Hepiniz de sonunda bize döndürüleceksiniz” ayetleriyle her nefsin ölümü tadacağını ve Hz. Muhammed'ten önce de insanların öldüklerini haber vermiştir.² Toplumlar, karşılaştıkları ölüm olgusuyla yüzleştiklerinde, insanın varlığının sona erişini kabul etmek için kalıcı bir anıt inşa etme eğilimindedir. Ölüm algısı ve defnetme gelenekleri ise toplumlara ve dinlere göre farklılıklar göstermektedir.³ Türkler tarih boyunca

¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*, “Maide Suresi / 30-31”, Kilim Matbaa, İstanbul 2011, s. 70.

² Age, “Enbiya Suresi/ 34-35” s. 195.

³ Hans-Peter Laqueur, *Hüve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 1.

inandıkları dinler (Şamanizm, Maniheizm, Budizm vb.) itibarıyla ölümden sonraki hayatı kabul etmektedir. Bu dinlerin ölümlerle alakalı görüşleri de Türklerin mezar yapma ve defin geleneklerini etkilemektedir.⁴ Türkler genellikle ölümlerini üzerlerinde elbiseleri, sahip olduğu silahları ve kişisel eşyaları ile beraber gömerdi. Mezarlar şekil olarak eve benzemektedir.⁵ Mezarların içi özenle döşenir, dışı ise kurgan şeklinde örtülü veya taş plaklarla çevrilirdi. Ayrıca üstü düzleştirilerek yerleri gizlenen mezarların varlığı da bilinmektedir.⁶ İslamiyet yayılarak farklı kavimlere ulaştıkça, Müslümanlaşan toplumlar sahip oldukları kültürlerini İslam'a uyarlayarak değişik tiplerde mezarlar yapmaya başlamıştır.⁷

Türkler, İslamiyet'i benimsedikten sonra, kurganların bir devamı olarak İslam mimarisinden etkilenecek kümbet, türbe ve mezar anıtlarının inşasına başladılar. Geleneksel Türk sanatında mezar anıtları, mimari anıt eserler ve mezar taşları olarak iki şekilde görülmektedir.⁸ Mezar taşları, mevtanın yeni ikametgahının bilinmesi amacıyla çok eski zamanlardan beri mezarın başına nişan olarak konulan taşlar olması nedeniyle, mezar taşı olarak adlandırılmıştır.⁹ Mevtanın baş hizasına yerleştirilen taşa "şahide", ayak ucuna yerleştirilen taşa "ayak taşı" denilmektedir.¹⁰ Şahide olarak nitelenen genellikle kitabeli olan kısımda mevta ile ilgili olarak isim, unvan, yerleşim yeri doğum ve ölüm tarihleri gibi bilgiler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ölen kişi için dua talebi, ölüm şeklinin ifadesi ya da ölümlerle ilgili olabilecek ayet ve hadisler, özdeyişler de yer almaktadır.¹¹ Mezar taşlarında yer alan bu bilgiler edebiyat, coğrafya, tarih, sanat tarihi gibi pek çok alana ait çalışmalara kaynaklık etmektedir.

Mezar taşlarından elde edilen bilgiler bu çalışmanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu verilere dayanarak Velimeşe kasabasının tarihi geçmişi, sosyal yapısı, kültürel özellikleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Eski Mezarlık alanında bulunan mezar taşları ve bunların Velimeşe tarihi ile ilişkisi bu çalışmanın konusuyken, yazıların epigrafik özellikleri çalışmanın konusunun dışında tutulmuştur. Tekirdağ'a bağlı Ergene ilçesinin Velimeşe kasabasında bulunan mezar taşlarından elde edilen veriler, daha önce herhangi bir akademik çalışmaya konu olmamıştır. Bu veriler ile Velimeşe kasabası ve etrafında gelişen olaylar hakkında değerlendirmede bulunulacaktır.

1. Velimeşe Tarihi

Bizans kaynaklarından elde edilen bilgilere göre, milattan sonraki ilk asırlarda Değirmendere (Kırazlıdere) adıyla bilinen su kaynaklarından çıkarılan su, o dönemde şehir merkezi olan Perithos'a (Marmara Ereğlisi) ulaştırılmaktaydı. Kaynaklarda su yolunun tamir edildiği belirtilmiştir. Bu tamiratın İmparator Justinianus döneminde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Ayrıca, İmparator II. Theodosius'un su yolunun tamiri konusunda talepte bulunduğu bilgisi kaydedilmiştir. Bu bulgular, Velimeşe'nin konumlandığı bölgenin tarihinin Roma dönemine kadar dayandığını göstermektedir.¹²

Velimeşe, Osmanlı idari taksimatına göre Rumeli eyaletinin Vize sancağına bağlı olan Çorlu kazasının emlak-i hümayun olarak kabul edilen köylerinden biridir.¹³ Rumeli fatihi olarak bilinen Şehzade Süleyman ve beraberindeki Türkmen aşiretleri Gelibolu'ya çıktıklarında buradan üç kola ayrılarak fetihlere başlamıştır. Bu kollardan biri de Tekirdağ'dan Çorlu içlerine ilerlemiştir.¹⁴ Vize bölgesinin fethi I. Murat zamanında gerçekleşmiş olmasına rağmen Doğu Trakya topraklarında olan bu bölgenin Bizans ve Osmanlı arasında sürekli el değiştirmesi sebebi ile buralara yerleşimler ancak II. Mehmet'ten sonra başlamıştır. Nihayetinde yerleştirilen Türkmen beylerine topraklar çiftlik olarak dağıtılmıştır.¹⁵ İskânı gerçekleşen yörük tairesi devletin müsellemler ihtiyacını karşılamış ve savaş olmadığı zamanlarda da yerleştirilen halk toprakları ile ilgilenmiştir.¹⁶

Rumeli fetihleri sırasında Karesioğlu bölgesindeki Türkmen nüfus, Rumeli'ye göç ettirilerek önce Gelibolu'ya, ardından Hayrabolu'ya yerleştirilmiştir. Bu Türkmen nüfus içerisindeki aşiretlerden birinin

⁴ Aşlı Sağıroğlu Arslan, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2004, s. 7-8.

⁵ Y. Ziya Sümbüllü, "Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2004, s. 64.

⁶ Jean-Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, çev. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999, s.299; Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm*, çev. Hafize Er, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 398-406.

⁷ Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 1.

⁸ Bülent Nuri Kılavuz, "Bozdoğan-Yazıkent Beldesi Mezarlığı Süslemeli Kadın Mezar Taşları", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 77-79.

⁹ Abdulselam Uluçam, *Erciş Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 86.

¹⁰ Recep Koyuncu, Canan Hanoğlu, *Rize Derepaşarı İlçesi Tarihi Mezar Kitabeleri*, Derepaşarı Kaymakamlığı, Rize 2011, s. 21.

¹¹ Koyuncu, Hanoğlu, *age*, s. 29.

¹² Fariz Demir, Gülçin Mümin Taşdemir, *Belgeler Işığında Ergene Tarihi*, Ergene Belediyesi, Tekirdağ, 2021, s. 173.

¹³ Kaya Göktepe, "Türkiye Trakya'sında Nüfus ve İskân Politikaları (1830-1914)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 2, Aralık 2014, s. 99; Nuran Koltuk (Ed.) *Osmanlı Belgelerinde Çorlu*, Çorlu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 188.

¹⁴ Harun Yeni, "Osmanlı Rumeli'sinde Yörük Teşkilatı, Kökeni ve Nitelikleri", *OTAM*, C. 42, 2017, s. 191.

¹⁵ Mehtap Özdeğer, "Vize Kazası Vakıfları- XVI. Yüzyıl Arşiv kaynaklarına Göre", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 22, S. 1, 2007, s. 167; Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yürükleri*, Eko Matbaası, İstanbul 1971, s. 90.; Yeni, *age*, s.187-188

¹⁶ Feridun Emecen, "Yaya ve Müsellemler", *TDİA*, C. 43, TDİA Yayınevi, İstanbul 2013, s. 354; Çevik, *age*, s. 90.

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

Dânişmedli aşireti olduğu¹⁷ ve Velimeşe'ye ismini veren "Veliler" isimli yörük taifesinin de Dânişmend Türkmenlerinden olduğu iddia edilmektedir. İddiaya göre Velimeşe, Dânişmendli Türkmenlerinin Rumeli fütuhatlari sırasında yerleşip isim verdiği bir merkezdir. Veliler isimli yörük taifesinin kurduğu bir diğer yerleşim yeri olan Veli (Köy)'den ayrılarak kurulduğu tahmin edilmektedir. Bu tür ayrılık durumlarında, ayrılan grupların önceki yerleşim yerlerinin adlarında küçük değişiklikler yaparak aynı adı kullandıkları sıkça görülmektedir. "Veli" ismi üzerine eklenen ek, yeni yerleşim yerinin adının belirlenmesinde kullanılmıştır. Çorlu çevresinin koyun yetiştirmeye müsait olması sebebi ile bu isme getirilen ekin "meşe" değil, Farsçada koyun anlamına gelen "miş" kelimesi ile alakalı olduğu düşünülmektedir.¹⁸

Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak yapılan tespite göre Velimeşe isminden bahsedilen en eski belge, 1695 yılına aittir. Bu belge Velimeşe kışlağı ve etrafındaki bazı yerleşim yerlerinde miri koyunların kışlamasına müdahale edenlerin men'i ile alakalıdır.¹⁹ 1530 tarihli bir haritada Velimeşe köyünün konumlandırıldığı noktanın yakınında Tatarveli isimli has toprak statüsünde başka bir köy bulunmaktadır. Fakat aynı haritada Velimeşe köyüne rastlanılmamaktadır. (Bkz. Harita 1) Tatarveli 1613 tarihli şehzade Sultan Mehmed Han vakfına ait bir kayıta akar olarak görülmektedir.²⁰ Buradan yola çıkarak Tatarveli köyünün bu tarihten yakın bir zaman sonra nüfusunu kaybederek kayb olduğu tahmin edilmektedir.²¹ Günümüzde de Tatarveli adında bir yerleşim yeri tespit edilememektedir. Ayrıca, söz konusu köy hakkında detaylı bilgi edinilebilecek herhangi bir kaynak da mevcut değildir.²²

Harita 1/a:

¹⁷ Çevik, *age*, s. 91; Zerrin Günel, "Karesioğulları", *TDİA*, C. 4, TDİA Yayınevi, İstanbul 2001, s. 489; Haldun Eroğlu, "Osmanlı'nın Rumeli'deki Göç Stratejileri ve Teopolitiği Üzerine", 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri*, C. III., Ankara 2012, s. 1289; İlhan Şahin, "Osmanlı Rumelisi'nde Yörük Kavramı ve Yörükler", *Sultan II. Murad ve Dönemi*, Ed. İsmail Yaşayanlar, Gaye Kitapevi, Bursa 2015, s. 280.

¹⁸ Çevik, *age*, s. 202.

¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Ali Emîrî Sultan Mustafa II, (BOA, AE.SMST.II.), 90/9755, 26 Ağustos 1695, (1107.M.15).

²⁰ Fariz Demir, Gülçin Mümin Taşdemir, *age*, s. 177.

²¹ Osmanlı Yer Adları: 1 Rumeli Eyaleti (1514-1550), Haz. Ahmet Özkılıç ve diğerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 777; Volkan Ertürk, "Osmanlı Devrinde Vize Sancağındaki Selâtin ve Ümera Vakıfları (1530-1613)", *Turkish Studies*, C. 8, S. 5, 2013, s. 287-290.

²² Mühimme defterleri, Şer'iyye sicilleri, Tahrir defterleri taranarak ilgili verilere ulaşılması muhtemeldir fakat bu başka bir araştırmanın konusu olacak niteliktedir.

Harita 1/b:²³

Harita1/a ve 1/b: Çorlu Kazasında bulunan köyler ve Tatarveli isimli köyün konumu

“Doğal afetler, iklim salınımları ve salgın hastalıklar, büyük taşşışın etkileri, artan vergiler, tımar sisteminin bozulması, celali isyanları ve eşkıyalık, göçler ve bu yolla köylerin toplulaşması, ayanların faaliyetleri, savaşlar ve askeri seferlerin etkileri, mülkiyet özellikleri köylerin terk edilmesine sebep olmaktadır.”²⁴ Yaklaşık olarak 1650-1695 yılları arasında yerleşim izine rastlanmayan Velimeşe köyünün ise hangi sebeple kaybolduğu bilinmemektedir. Bu yıllara denk gelen Levend haramiliğinin, Celâlî ayaklanması karakteri kazandığı kargaşa döneminde büyük şehirlerin ve zengin çiftliklerin bulunduğu Marmara bölgesinde levendler yığılmıştı. Tımarlı sipahiler yanlarına adlıkları leventlerle halka eziyet etmekteydi. Köylü, çocuklarına iş bulabilmek için ya da levend taifesinden kaçmak için köyünü terk etmekteydi.²⁵ Bu bağlamda akla ilk gelen seçenek Tatarveli reayasının levend haramiliğinden kaçarak köyü terk etmiş olma ihtimalidir. Köyün terk edilme veya kaybolma sebepleri başka bir araştırmanın konusudur. Fakat Tatarveli isimli yerleşim yeri ile Velimeşe'nin konum olarak yakınlığı nedeniyle, Tatarveli köyünün kaybolması ve Velimeşe kışlaklarının ortaya çıkması arasında bir ilişki olması muhtemeldir. Yalnızca konum ve tarihler temel alınarak yapılan bu tespit, bölge hakkında bilgi sahibi olan yerel araştırmacıların Öksüzce, Tatarveli, İsaca ve Hacışeremet köylerinin Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Velimeşe'ye dahil olduğu yönündeki açıklaması ile desteklenmiştir. 1901 tarihli Edirne salnamesinden edinilen bilgilere göre Tatarveli hariç diğer köyler 1901 tarihine kadar varlığını sürdürmüştür.²⁶

Bugün mahalle olan Velimeşe, ilk olarak kışlak statüsünde kullanılmaktaydı. Arşiv taraması esnasında karşılaşılan belgeler göstermektedir ki Velimeşe'den kışlak olarak bahsedilen belgelerden en son tarihlisi 1847 yılına aittir.²⁷ 20 Haziran 1893 tarihli bir belgede de Velimeşe'den karye olarak bahsedilmiş ve bundan sonraki kayıtlarda da karye olarak anılmaya devam etmiştir.²⁸ Ergene Belediyesi'nin “Ergene İlçe Tarihi” isimli yayınladıkları çalışmada, 93 Harbi sonrasında Balkanlardan göç eden ilk 39 hanenin gelmesiyle birlikte Velimeşe miri arazi (kışlak) statüsünden çıkararak köy haline geldiği ve daha sonra nüfusu artarak kalabalıklaşan bir yerleşim yeri olduğu bilgisi verilmiştir.²⁹

²³ Ahmet Özkılınç ve diğerleri, *age*, s. 1017.

²⁴ Köylerin terk edilmesi ve Anadolu'nun kayıp köyleri için bkz. Alpaslan Demir, “Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 11, S. 21, 2017, s. 15-31; Osman Gümüşçü-Alpaslan Demir-Emine Erdoğan Özünü, *Türkiye'nin Kayıp Köyleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2020; Osman Gümüşçü, “Gözlemcilerinin Kaleminden Osmanlı Dönemi Yerleşmelerin Terk Edilmesi ve Kaybolması”, *Polis Akademisi Yayınları, Kitap Dostu Prof. Dr. Ali Birinci Armağanı* Ankara 2017, s. 479-502; Osman Gümüşçü, “Türkiye'de Osmanlı Dönemi Yerleşmelerinin Terk Edilmesi ve Kaybolması Hakkında Yapılan Çalışmalar”, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, C. 1, Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 409-429; Emine Erdoğan Özünü, “Osmanlı Devleti'nde Nüfus Artışı, Göçler ve Kaybolan Yerleşmeler (XVI-XVII Yüzyıl)”, *Avrupa Tarihinde Türk Eli Doç. Dr. Gümeç Karamuk Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2017, s. 127-136; Emine Erdoğan Özünü, “Terk-i Diyar Etmenin Arka Planına Bir Bakış: Osmanlı Merkez ve Taşra Yönetiminde Yaşanan Değişimlerin Göçe Etkisi (XVII-XVIII. Yüzyıl)”, *Dede Korkut'un İzinde 30 Yıl Prof. Dr. Üçler Bulduk'a Armağan Türk Tarihine Dair Yazılar*, Gece Yayınları, Ankara 2017, s. 473-488; Alpaslan Demir, “XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Dış Göçler: Şarkıyan”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 28, 2011, s. 51-66; Alpaslan Demir, “XV XVI Yüzyıllarda İnebazarı Şahıs Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 429-436; Alpaslan Demir, “15-16. Yüzyıl Göçlerinin Osmanlı İskân Yapısına Etkisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. 34, S. 58, 2015, s. 563-581; Alpaslan Demir, “16. Yüzyıl Göç Çalışmalarında Yöntem ve Terk Edilmiş Köyler Meselesi: Menemen Kazası Örneği”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2020, s. 137-142; İlker Yiğit, “İskandaki Kararsızlık: Doğal Afetler ve Kaybolan Yerleşmeler (XVI-XX. Yüzyıl Manisa-Konya Çevresi Örneği)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 26, Ankara 2017, s. 329-364; Sadullah Gülten, “Osmanlı Anadolu'sunda Bir İskan Hikayesi: Bozok Sancağı'nda Aşiretler, Köylüler ve Celâlîler (16-19. Yüzyıllar)”, *History Studies*, C. 11, S. 1, 2019, s. 129-154.

²⁵ Mustafa, Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s. 15-102.

²⁶ Demir, Taşdemir, *age*, s.196-204.

²⁷ BOA., Sadaret Mektubü Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı, (BOA.MVL), 47/42, 6 Nisan 1847 (1263.R.19).

²⁸ BOA., Dahiliye Mektubü Kalemi, (BOA. DH. MKT) 69/48, 20 Haziran 1893 (1310.Z.5); BOA., Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi, (BOA. DH. MÜİ) 76/62, 27 Mart 1910 (1328.RA.15).

²⁹ Fariz Demir, Gülçin Mümin, *age*, s. 21.

2. Velimeşe Eski Mezarlık Alanında Bulunan Mezar Taşlarının Değerlendirmesi

Mezarlıklar, buldukları iskân bölgelerinin eski sakinlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle buldukları yerleşim yerinin ve orada yaşamış olan insanların tarihleri hakkında bilgi sahibi olmamız açısından önemlidir. Mezarlık alanında bulunan en geç dönemli mezar 1882 yılında vefat etmiş bir merhuma aittir.³⁰ Mezarlık alanında yer alan mezarların pek çoğu şahidesiz, yalnızca yer bildirmek için dikilen biçimsiz taşlarla işaretlenmiştir. Bu taşların hangi döneme ait olduğu bilinmediğinden şahidesine ulaşılabilen mezarlar arasında en geç tarihli mezar 1882 yılına aittir. Mezar yerlerinin biçimsiz taşlarla üzerinde herhangi bir yazı olmaksızın işaretlenmiş olmasının muhtemel iki sebebi vardır: İlk sebep; halkın bu mezar taşını yaptırabilecek ekonomik gücünün olmamasıdır. İkincisi ise; İslamiyet inancının gösterişli mezar taşlarını tavsiye etmemesidir.³¹

Pek çok bölgede görülen mezarlık tahribatları da mezar taşlarındaki tarihsel ve biçimsel çeşitliliği ortadan kaldıran bir diğer faktördür. Mezar taşları ve mezarlıklar çeşitli doğal afetler, ihmal, ihlal gibi çeşitli sebeplerle hasar görebilir. Zamanın maddeye etkisinin yanı sıra insanların tavır, tutum, algıları ve bunun sonucunda gelişen eylemlerle mezarlıklar tahrip edilmektedir. Osmanlı arşivleri bu tahribatların ne şekilde gerçekleşmiş olabileceğine dair pek çok örnek sunmaktadır. (İstanbul) Eyüpsultan civarında bulunan bir mezarlıkta görevli olan mezarıcı, taşları sökü� yaptırdığı eve inşaat malzemesi olarak kullanmıştır.³² (Bulgaristan) Rusçuk'ta "Merdan" mezarlığına musallat olan bazı Bulgar milliyetçileri Müslümanlara ait olan "yeni ve hatıra" ismiyle tanımlanan mezar taşlarını kırmıştır.³³ (Selanik) Langaza karyesinde karye ahalisinden Yusuf ve iki arkadaşı, birlikte gittikleri başka bir köyün Hristiyan mezarlığına girip bir kaç mezar taşını kırmıştır.³⁴ Benzer bir şekilde, başka bir örnekte Yortu gününde ayinden dönen Hristiyan bir aile, Müslüman mezarlığına girip mezar taşlarına zarar vermiştir.³⁵

Müzeler Müdürlüğü'ne gönderilen raporda, İstanbul'daki Ayaspaşa mezarlığındaki bazı mezar taşlarının tahrip olmuş ve metruk olarak tanımlandığı belirtilmiştir. Raporda, bu mezar taşlarının bazılarının müzayedede satıldığı, bazılarının ise küçük pazarda mezarıcı dükkânlarının önünde ihtiyaç olduğunda kullanılmak üzere istiflendiği ifade edilmektedir. Ayrıca, raporda belirtilen bilgilere göre, mezarlıkta bulunan mezarların çoğunun 1838 tarihinden sonraki döneme ait olduğu ve müzeye aktarılmaya uygun yalnızca iki mezarın bulunabildiği bildirilmektedir. Bu iki mezarın ise 1770 ve 1788 tarihlerine ait olduğu kaydedilmiştir.³⁶ Arşivlerde yer alan bu vesikaların haricinde, Semavi Eyice de 1962 yılında bir inceleme gezisi sırasında, Tekirdağ mezarlığında yerlerinden sökülerek belediyeye ait binanın bir odasına yığılan tarihli mezar taşlarının, bu odanın kiraya verilebilmesi ve gelir sağlaması için kamyonlarla taşınarak denize dökülmüş olduklarına şahit olduğunu bildirmiştir.³⁷

Velimeşe tarihi ve mezarlık alanıyla ilgili araştırma esnasında, yerel tarihçi Zeki Güler ile yapılan istişare önemli katkı sağlamıştır. Güler, şahideler ile ayak taşlarının içinde altın bulunabileceğine inandıkları için defincilerin mezar taşlarına zarar verdiğini söylemektedir. Ayrıca altın bulabilmek için mezarları açıp, taşlarını da parçaladıklarını aktarmıştır. Bununla beraber Güler, mezarlık alanında bulunan birçok mezar taşının fes ve kavuk şeklindeki başlıklarının, adeta canlı bir insanın kafasını gövdesinden ayırmak istercesine özenle yontulduğunu ifade etmiştir.

Mezarlık tahribatları konusunda verilen bu örneklerle, 1695 yılından beri varlığından emin olduğumuz ve tarihi mezarlık alanı olarak başka bir alanın olmadığı Velimeşe mahallesinde, en eski mezarın 1882 yılına ait olması alanda bulunan ve her biri tarihi vesika olan mezar taşlarına benzer şekilde zarar verilerek yok edildiği ifade edilmek istenmiştir.

Velimeşe mahallesinde bulunan eski mezarlık alanı şehrin kuzeyinde, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. Mezarlıkta bulunan tarihi mezar taşları ise mezarlığın güney kısmında bulunmaktadır. (Bkz. Harita 1, Harita 2, Harita 3) Eski mezarlık alanında ulaşabildiğimiz 36 mezardan 22'si erkeklere ait mezarken 14'ü kadınlara aittir.

³⁰ Mezarlıkta bulunan mezarlarda istisna olarak aylara yer verilmiştir. Hicri yılları miladiye çevirmek okuyucu için daha uygun olacağı için hicri yılı miladi yılı çevirerek kullanmamız gerektiğinde tüm yıllar arasında düzen olması için tarih çevrilirken ay ve gün 1 Cemazi'el-ahir olarak belirlenmiştir.

³¹ Laqueur, *age*, s. 104; Seyfi Başkan, *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezartaşları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 12.

³² BOA., Cevdet Tasnifi, Adliye, (BOA, C. ADL) 21/1287, 13 Ağustos 1868 (1285.R.23).

³³ BOA., Sadaret, Bulgaristan, (BOA, A. MTZ. (04)) 68/29, 7 Kasım 1900 (1318. R.4).

³⁴ BOA., Teftişat-ı Rumeli Evrakı, Sadaret Evrakı, (BOA, TFR. I.A.) 4/326, 14 Mart 1319 (1320.Z.15).

³⁵ BOA., Teftişat-ı Rumeli Evrakı, Selanik Evrakı, (BOA, TFR, I.SL.) 189/18895/1, 6 Temmuz 1908 (1326.C.6).

³⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-10-0-0/193-32-11:1-4, (BCA, 30-10-0-0/193-32-11:1-4), (9.M.1929).

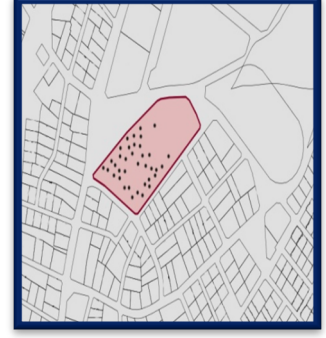
³⁷ Semavi Eyice, "Mezarlıklar ve Hazireler", *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin gelenekleri*, Ed. I, Jean-Louis Bacquoué-Grammont, Aksel Tibet, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s. 132.

Harita 2: Velimeşe Eski Mezarlık Alanının Bölgedeki Konumu

Harita 3: Velimeşe Eski Mezarlık Alanın Bölgedeki Konumu

Harita 4: Velimeşe Eski Mezarlık Alanında Bulunan Osmanlı Mezar Taşlarının Temsili Konumları

22 erkek mezarından 13'ü zarar görmüştür. Başlıklarındaki darbeler, bu zararın zamanla oluşan hasarlardan, kasıtlı bir şekilde verildiğini düşündürmektedir. Yalnızca biri ortasından çatlamış durumdadır. Genellikle 1882 ve 1912 yılları arasında vefat eden erkeklere ait mezarlar zarar görmüş, ancak 1887, 1892 ve 1897 yıllarında vefat eden üç kişinin mezar taşları sağlam kalmıştır. Bu durum, tahmin ettiğimiz gibi mezar taşlarının kasıtlı olarak ve toplu bir şekilde kırılmış olması durumunda, sağlam kalan üç mezar taşının unutulmuş olabileceği ya da mezar sahipleri Velimeşe'nin saygın ailelerine mensup oldukları için çekinilerek dokunulmamış olabileceğini veya bu zararları verenlerle mezar sahiplerinin yakınlık ihtimalini düşündürmektedir.

Kadınlara ait mezarlar genellikle daha az zarar görmüş durumdadır. Kadın mezarların sadece üçü dikkat çekecek ölçüde zarar görmüştür. Bunlardan birinde artık isim ve yer bilgisi bulunmamaktadır. Diğer bir mezar taşında ise yalnızca hanım hitabı, Fatıha talebi ve tarih kısmı kalmıştır. Üçüncü mezar taşında ise yer, kişi bilgisi ve ölüm tarihi bırakılmıştır. Bunların dışında iki adet ufak çaplı hasar görmüş kadın mezarı daha bulunmaktadır. Bu mezardan biri 1885, diğeri ise 1899 yılına aittir.

Zarar gören erkek mezarlarının ortak özelliği fes ya da kavuk formunda olan başlıklarının kırılıp, taşların başlıksız hale getirilmiş olmasıdır. 1887, 1892 ve 1897 tarihli erkek mezarları haricinde hasarsız olan mezar taşları 1923 ile 1933 yılları arasındadır. Bu mezar taşları saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilanı, harf inkılabının gerçekleştirildiği dönemi kapsamaktadır.³⁸ Cumhuriyet'in ilk yıllarında Arap alfabesi kullanılarak şahidesi oluşturulan, Osmanlı tarzındaki Kavuklu, Aziziye ve Hamidiye fes başlıklı mezar taşları herhangi bir zarar görmemiştir. Kısaca zarar gören mezar taşları 1882-1912 yılları arasında dikilmişlerdir. Zarar görmeyenler ise 1923-1933 yılları arasında dikilen mezar taşlarıdır. Aynı noktaların hasarlı olması, toplu bir zarar verme eyleminin olabileceğini düşündürmektedir. Bu eylemin 1913-1922 yılları arasında gerçekleşmiş olabileceği muhtemeldir. Mezarlık alanında meydana gelen bu tahribatın toplu olabileceği de yalnızca işaretlerden yola çıkarak ifade edilmiştir.

Mezarlık alanında bulunan mezarlar arasında Osmanlı mezar taşı üslubu ile yapılmış en geç tarihli mezar taşı, 1933 yılına aittir. Latin alfabesi kullanılması mecburiyetine rağmen mezar taşlarının Arap alfabesi ile yazılması durumunda mezarlıkların mahkemeye verildiği vâkidir.³⁹ Buna rağmen Arap alfabesi ile kitabe yazımına devam edilmiştir. Bazı mezar taşları Cumhuriyet döneminde oluşturulmasına rağmen fes başlıklı mezar taşı formundadır.

Toplumların sanat anlayışının bir yansıması sayılabilen mezar taşları kalıp olarak hazırlandıkları için birbirleriyle benzerlik göstermektedir.⁴⁰ Döneminde yapılmış olmamasına rağmen tekrar edilen bir usul olarak, fes başlıkların tercih edildiği muhtemeldir.⁴¹ Kadın mezar taşlarında, erkeklerde olduğu gibi başlık yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır. Taş, belirli formlarda süslenerek kadını temsil ettiği düşündürülmeye çalışılmıştır.⁴² Eski Mezarlık alanındaki kadın mezar taşları da bu şekildedir. Bazıları süslü bile değildir. Yalnızca taş, oval olarak kesilmiş ve erkek mezarından ayırt edilmesi sağlanmıştır.

³⁸ Habib Kocaman, Mustafa Ceylan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", *Yasama Dergisi*, C. 11, S. 34, 2016, s. 11; Cafer Ulu, "Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33, S. 55, 2014, s. 286.

³⁹ BCA.30-10-0/88-581-6, 15 Nisan 1933.

⁴⁰ Başkan, *age*, s. 12; Eyice, *agm*, s. 124; Laqueuer, *age*, s. 127.

⁴¹ Laqueuer, *age*, s. 80.

⁴² Laqueuer, *age*, s. 129.

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

Mezar taşları bir nişan olduğu gibi aynı zamanda ölen kişinin yaşamış olduğuna dair son delildir.⁴³ Yalnızca bu açıdan mezarlar ölen kişinin sosyal ve ekonomik durumu hakkında fazlaca bilgi vermektedir. Mezar taşlarının belli bir ekonomik seviyeye sahip insanlar tarafından yaptırılabilirdiği öne sürülmektedir.⁴⁴ 1502 tarihli Kanunname-i ihtisâb-ı Bursa da mezar yerleri için zenginlerden on beş fakirlerden on ya da sekiz akçe alınması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁵ 1811-1812 yıllarında da mezar kazmak için on iki akçe ile sekiz akçe arasında ücret alındığı bilinmektedir.⁴⁶ 1640 numaralı narh defterinde verilen rakamlara göre sade ve büyük mezar 25 akçeye orta boyutta mezar 20 akçeye ve küçük mezar 10 akçeye yapılmaktadır.⁴⁷ Verdiğimiz bu örneğin tarihi ile ekonomik durumu hakkında tespit yapmaya çalıştığımız dönemin tarihi birbirleri ile uyumlu olmasa da mezar taşlarından yola çıkarak toplumun ekonomik durumu hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır. Mezar taşlarının sade ya da gösterişli olmalarının fiyatı etkilediği ve bazı şablonlar üzerinden mezar taşlarının içeriğinin belirlendiği bilinmektedir. Bu sebeple ayırt edici özelliklerinin olmadığı düşünülmektedir.⁴⁸

Eski Mezarlık'ta bulunan 36 mezar taşından 19'u belli bir formda birbirleri ile aynı içeriğe sahipken 17 mezar taşı daha sade bir görünümde olup bu taşların şahidelerinde mevta hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ayrıca mezarlık alanında hangi döneme ait olduğunu tespit edemediğimiz yazısız ve şekilsiz taşlarla mezar yerlerinin işaretlendiğini söylemiştik. Tüm bunlar dikkate alındığında taşların başladığı ve bittiği tarihler arasında Velimeşe halkı için "zengin bir toplumdur" yorumunun yapılması zor olacaktır. Mezar taşlarındaki yazılardan mevtaların statüsü hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu bilgiler, o dönemdeki toplumsal ve ekonomik koşullar hakkında ipuçları sunar. Lakap ve unvan gibi belirleyici unsurlar, bu tür tespitleri yapmak için önemlidir. Velimeşe mezarlığında bulunan mezarlıklarda kullanılan lakaplar ve unvanlar aşağıdaki gibidir.

Lakaplar	Kişi sayısı	Mevta Yakının Unvanı	Kişi sayısı	Yakınlık Derecesi	Kişi sayısı	Mevtanın Unvanı	Kişi sayısı
Boz	1	Ağa	14	Baba	22	Ağa	8
Bülbül	1	Hacı Hoca	2	Baba /Dede	1	Efendi	5
Çoban	1	Efendi	1	Çocuk	1	Hatun	2
Çorbacı	1	Hacı /Ağa	2	Eş	5	Hanım	7
Çotuk	1	Molla	1			Hafız	1
Manav	1	Hacı	3			Hacı /Ağa	1
Kara Ali	1	Hacı/ Efendi	1				
Düdükçü	1	Hafız/ Efendi	1				

Tablo 1: Velimeşe Mezarlık Alanında Bulunan Mezar Taşlarında Rastlanan Unvan ve Lakaplar

Mezar taşlarında dört meslek gurubuna rastlanmıştır. Bunlar; Çoban, Çorbacı, Manav ve Düdükçüdür. Her bir meslek gurubu Mezar taşlarında birer kez anılmıştır. Bunlardan Manav ve Düdükçü isimleri ile anılanlar ölen kişilerin kendisi iken diğerleri yakınlarının mezarlarında yakınlık ifadesi ile ölen kişiyi tarif etmek için kullanılmıştır. Örneğin, "Çoban Mehmet Ağanın Validesi..."

Mezar taşları incelendiğinde yukarıda bahsi geçen unvan ve lakaplar dışında Boz, Bülbül, Çoban, Çorbacı, Çotuk, Kara Ali lakaplarına rastlanmıştır. Bu lakap ve unvana sahip kişilerin isim ve unvanları onların kendi mezar taşlarında kullanılmamış yakınlarının mezar taşlarında akrabalık bağına ifade etmek için kullanılmıştır. Bu isimlerin kendi mezarları ise mezarlık alanında bulunamamıştır. Bunun sebebi mezarlarının kaybolması/yok edilmesi veya mezarlarının yalnızca taşla yeri işaretlenen mezarlardan biri olması olabilir.

Mezar taşlarında en yaygın olarak kullanılan unvan, Ağa'dır. Bu unvan, statü bildirmesinin yanı sıra saygın ve sözü geçer kimseleri işaret edebilmekteydi.⁴⁹ Diğer yaygın unvan efendidir. Efendi unvanı da Ağa ile benzer anlamlar taşımaktadır.⁵⁰ Mezar taşlarında ayrıca mevtanın ya da yakınının sosyal statüsünü belirten "Molla, Hacı, Hafız, Hoca, Hacı Hoca, Hacı Molla" gibi dini statüyü ifade eden unvanlara rastlanmaktadır.

Mezar taşı kitabeleri aynı zamanda mevtaların yaşadıkları ya da geldikleri yerleşim yerleri hakkında bilgi vermektedir. 36 mezar taşından 14'ünde yerleşim yeri bilgisi bulunmazken bunların 12'sinde Tırnova göçmeni, 8'inde Velimeşeli ve 2'sinde Kestanbolları olduğu bilgisine rastlanmıştır. Velimeşe'ye balkanlardan göçün 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra başladığı iddia edilmektedir. Tırnovalı göçmenlere ait en erken mezar taşı 1882 senesine aittir. Göçmenlerin çoğu bugünkü Bulgaristan topraklarında bulunan Tırnova (Veliko) Belvan'dan gelmiştir. 1876 Nisan'ında başlayan büyük Tırnova isyanının ve 1876 yılında başlayan Bulgar çetecilerinin kanlı

⁴³ Eyice, *age*, s. 124.

⁴⁴ Laqueur, *age*, s. 104.

⁴⁵ <https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=547&ParentID=80>, (10.08.2022 13.24) .

⁴⁶ Nalan Turna, "İstanbul'un Veba ile İmtihani:1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi", *Studies of the Ottoman Domain*, C. 1, S. 1, 2011, s. 32.

⁴⁷ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlıda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1983, s. 322.

⁴⁸ Laqueur, *age*, s. 126-127; Kütükoğlu, *age*, s. 322.

⁴⁹ Faruk Sümer, "Ağa", *TDİA*, TDİA Yayınevi, C. 1, Ankara 1988, s. 452.

⁵⁰ Köprülü Orhan Fuat, "Efendi", *TDİA*, TDİA Yayınevi, C. 10, Ankara 1994, s. 455-456.

faaliyetlerinin insanları göçe zorladığı muhtemeldir. 1878 yılında Rusların emriyle Kazakların başlattığı katliam sonucunda 1200 Türk katledilmiş ve geriye sadece 75 yaşlarında iki Türk bırakılmıştır.⁵¹ Verilen bu bilgi Velimeşe’de bulunan Tırnova Belvanlıların 1878 yılından evvel Velimeşe’ye gelmiş olabileceklerini göstermektedir. 1912 tarihinden sonra ise Osmanlı Türkçesi ile yaptırılmış mezarlar arasında Tırnova göçmeni olduğu bilgisi ile herhangi birine ait mezar bulunmamaktadır.

Tırnovalılardan hariç iki Kestanbolu bilgisi mezar taşlarında bulunmaktadır. Bu mezarlardan biri 1920 yılına, diğeri 1924 yılına aittir. Kestanbol Çanakkale’ye bağlı bir beldedir. Bu iki hanenin buradan geldiği bir ihtimale de hangi sebeple geldiği tahmin edilememektedir.⁵² Bir diğer ihtimal Tırnova’ya bağlı Kestanbol köyünden gelenlerin yerleşmesidir ki bu daha mümkündür.⁵³ Yerleşim yeri olarak belirtildiğinden şüphe ettiğimiz bir mezar taşında Bulgaristan’a bağlı yerleşim yerlerinden biri olan Kırcaali ismi geçmektedir. Mezar taşında “*Merhum ve Magfürun-leh Kırcaali Hasan Ağa’nın oğlu Mustafa Ağa’nın ruhûçun el-Fatiha*” şeklinde geçen ifade Kırcaali lakap formuna daha yakın görülmektedir. Kırcaalili yazılmak istendiği de bir ihtimaldir. Mezar taşlarının 8’inde mevtaların Velimeşeli oldukları bildirilmektedir. Bunların yanında iki Tırnova muhaciri ve bir Kestanbolu mevtaya ait oldukları yerler olan Tırnova ya da Kestanbol yanında Velimeşeli ibaresi ile ziyaretçilere taşlar üstündeki yazılarla tanıtılmaktadır.⁵⁴

Mezar Taşları Kitabelerinde Yazan Dualar	Benzer içerik	Mezar Taşları Kitabelerinde Yazan Dualar	Benzer içerik
Mürg-ı dil uçdu kafdan cânının cân-pâresi Gitdi cennet bâğına yürekte kaldı yâresi Henüz genc halinde iken bu civânın va’desi Âh felek lâyük mı? olsun taşdan oldu lânesi	3		
Beni kıl mağfîret ey Rabbi Yezdan Bi-hakk-ı arş-ı âzâm, nur-ı Kur’ân Beni ziyaret eden ihvan Edeler ruhuma bir Fatiha ihsan	4	Dar-ı Dünyada civan iken gezerdim bir zaman Nagehan irdi ecel itdi yerim bağ-ı cinan	1
Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım Hasret fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim Çün ecel peymânesi dolmuş bir murâda Firkatâ takdir bu imiş ta ezelden bilmedim	6	Merhum ve Mağfur	4
Ah ki alem içre ben de şadan olmadım. Çaresiz derde düştüm derman bulamadım.	2	Tıfl-ı nevrete iken, âh ile kadd'im Bükülüp, âkibet kabristan kıldı Vatangâhımı felek	1
Âh kim âlem içre bende şadân olmadım Çaresiz bir derde düştüm dermân bulmadım Geçti ömrüm bu cihanda görmedim sıhhat yüzü Bir misafir gibi geldim bunda mihmân olmadım	2	Ziyaretten maksat bir duadır bugün bana ise yarın sanadır	2

Tablo.2: Mezar taşlarının dua kısımlarının çeşitlilik ve benzerlik tablosu

Önceki kısımlarda, mezar taşlarının kitabesinde bulunan yazılar için şablonların kullanılmış olabileceğinden bahsedilmektedir. Ölen kişinin yakınları tarafından dönemin en fazla tercih edilen ya da mevtanın durumuyla ilişkisi olan metinler seçilerek şahide yazılarının oluşturulduğu tahmin edilmektedir. Eski mezarlıkta mezar taşlarının birbirleri ile benzer içerikler taşıdığı görülmektedir. Bu durum mezar taşları yazılarının kategorize edilip birer seçenek olarak sunulduğunu göstermektedir.

Cinsiyet ayırt etmeksizin mezar taşı kitabeleri başlık, sembol, serlevha, dua, kimlik, tarih gibi bölümlere ayrılmaktadır.⁵⁵ Dua kısmının çoğunlukla beyitlerle, sözlerle, ayetlerle doldurulduğu bilinmektedir. 36 mezar taşının 25 tanesinde şahide bulunmaktadır. 25 şahide için 9 farklı metnin tercih edildiği görülmektedir. 7 farklı dua şeklinin benzer şekilde 19 mezar taşı için kullanıldığı tespit edilmiştir. En fazla tercih edilen dua formu “*Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım/ Hasret fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim/ Çün ecel peymânesi dolmuş bir murâda/ Firkatâ takdir bu imiş ta ezelden bilmedim*”dir. Nitekim bu dizeler 3 kadın ve 3 erkek mezarını süsleyerek altı ayrı mezar taşında yer almıştır. Bu satırlarda mevtanın genç yaşta öldüğü bilgisi ölen kişinin ağzından aktarılan “*tazeliğime doymadım, Tûl-i ömr sürmedim*” ifadelerinin altına saklanmıştır.

⁵¹ Geçmişten Günümüze Kapaklı, Süheyla Balcı Akova, ed., Babil Basım Yayın, İstanbul 2016, s. 79-83; Halit Kanak, “Bulgaristan Türklerinin Sürgünü (12 Ağustos 1950) ve Genel Göç Meselelerine Bakış”, *Akit Gazetesi*, 11 Ağustos 2019, <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/halit-kanak/bulgaristan-turklerinin-surgunu-12-agustos-1950-ve-genel-goc-meselelerine-bakis-1-29394.html>, (17.08.2022/18.09).

⁵² Mezarlar Kestanbolu Ahmed Ağa ve Kestanbolu Hasan Zevcesi Fatma Hanım’a aittir.

⁵³ Fariz Demir, Gülçin Mümin Taşdemir, *age*, s. 196.

⁵⁴ Örneğin; Âh mine’l-mevtMürg-ı dil uçdu kafdan cânının cân-pâresi Gitdi cennet bâğına yürekte kaldı yâresi Henüz genc halinde iken bu civânın va’desi Âh felek lâyük mı? olsun taşdan oldu lânesi Tırnova muhâcîrinden Velimeşeli Hacı Hoca oğlu merhûm Rıza Ağa’nın rûhuna El-Fâtiha sene 1301/1884.

⁵⁵ Süleyman Berk, “Osmanlı Mezar Taşı Kitabelerinde Başlıklar ve Anlamları”, *1. Uluslararası Türk- İslam Mezar Taşları Kongresi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 19-21.10.2018, s. 115.

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

Genç yaşta ölümü belirtmek için farklı metin formlarının tercih edildiği görülmektedir. “*Mürğ-ı dil uçdu kâfdan cânımın cân-pâresi gitdi cennet bâğına yürekde kaldı yâresi henüz genc halinde iken bu civânın va'desi Âh felek lâyık mı? olsun taşdan oldu lânesi*”de bunlardan biridir. Bu dizelere ise üç ayrı mezar taşında rastlanmıştır. Bu mezar taşlarının üçü de erkeklere aittir.

Bunların haricinde birer kez kullanılan “*Tıfl-ı neveste iken, âh ile kadd'im bükülüp, âkibet kabristan kıldı vatangâhımı felek*”, “*Dar-ı Dünyada civan iken gezerdim bir zaman nagehan irdi ecel itdi yerim bağ-ı cinan*”, beyitleri de, ziyaretçilere mevtanın genç iken öldüğünü bildirmektedir.

Mezar taşlarında bulunan “*merhum ve mağfur*” “rahmete ermiş, affedilmiş” anlamı taşımaktadır. Bu kelimelerin temenni ifadesi olduğu açıktır. Nitekim “*Yerim bağ-ı cinan*” dizesi de ölen kişinin cennette olduğu düşüncesini ziyaretçilere vererek mevta hakkında bu şekilde dua edilmesi beklenmektedir.

Mezar taşları ölüm sebepleri hakkında da bilgi vermektedir. Tıbbın bugünkü kadar ilerlemediği dönemlerde en kuvvetli ölüm sebebi hastalıktır. Nitekim taşların 4'ünde “*çaresiz dert*” tamlaması mevtaların hastalık sebebiyle öldüğünü göstermektedir. Ayrıca mezar taşında bulunan “*Âh kim âlem içre bende şâdân olmadım/ Çaresiz bir derde düştüm dermân bulmadım/ Geçti ömrüm bu cihanda görmedim sıhhat yüzü/ Bir misafir gibi geldim bunda mihmân olmadım*” bir defa geçmektedir. Diğer ikisinde ise “*Ah kim âlem içre bende şâdân olmadım/ Çaresiz derde düştüm dermân bulmadım*” haliyle kısaltılmış halinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Genç yaşta meydana gelen ölümler ve çaresiz dert olarak belirtilen sorunlar, hastalıkla bağlantılı olarak ele alındığında, salgın ve ölümcül hastalıklar bu ölümlerin başlıca nedenleri olarak öne çıkar. Hastalık sonucu hayatını kaybettiğini tespit ettiğimiz insanlar 1882, 1926, 1925, 1932 yıllarında vefat etmişlerdir. Bu yıllara denk gelen bir salgın hastalığın mevcudiyeti, merak konusu olabilir. Salgın hastalıkların tarihleri ve mücadele edilen dönemleri ile salgın hastalıktan hayatını kaybetmiş kişilere ait mezar taşlarının ölüm tarihlerinin karşılaştırılması sonucunda, 1882 yılında gerçekleşen ölümün kolera salgınından kaynaklanmış olabileceği, 1925 ve 1926 yılları arasında Çorlu'da sıtma hastalığına karşı mücadele edildiği tespit edilmiştir. Bundan mülhem bu hastalığın o dönemdeki ölümlere neden olabileceği muhtemeldir. Ayrıca, 1933 yılının da sıtma hastalığı ile mücadele yılı olduğu araştırmalar neticesinde fark edilmiştir. Aynı yıl gerçekleşen ölümlerin de yine bu mücadele dönemine denk gelmesi ihtimal oranını artırmaktadır.⁵⁶

Bunun yanında bilhassa 1. Dünya Savaşı ile 2. Dünya Savaşı arasında uzun ve kısa süreli farklı hastalıklara ait salgınların olduğu bilinmektedir. Bunlardan birinin bahsedilen tarihlerle tesadüfen örtüşmesi mümkündür.⁵⁷ Genç yaşta hayatını kaybedenlere ait mezar taşlarından, 1884, 1885, 1887, 1905 (2 kişi), 1907, 1909, 1926 ve 1927 (2 kişi) tarihlerinde ölümlerin gerçekleştiği bilgisi edinilmiştir. Bunlara ek olarak bir kadının da genç yaşta öldüğü kitabesindeki yazıdan anlaşılmaktadır, ama tahrip olduğu için ölüm yılı bilinmemektedir. 1870'lerden sonra yayılan ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Osmanlı ve Rus ordularını etkisi altına alan tifüs, savaştan dönen askerlerin köylerine taşıdığı bir hastalık olmuştur. Bu dönemde, tifüs salgınına ek olarak birçok başka salgın hastalık da görülmüştür. Ayrıca, bahsedilen yıllarda vefat eden iki genç kişinin aynı yıl ölmüş olması, ölüm sebebinin salgın hastalıklarla ilgili olabileceğini düşündürmektedir.⁵⁸

Dört mezar taşında da “*Beni kıl mağfiret ey Rabbi Yezdan/ Bi-hakk-ı arş-ı âzâm nur-ı Kur'ân/ beni ziyaret eden ihvan/ edeler ruhuma bir Fatıha ihsan*” şeklinde bir dua şablonu kullanılmıştır. Bir başka mezarda da ziyaretçilerden dua talebi onlara ölümü hatırlatarak yapılmıştır. “*Ziyaretten maksat bir duadır/ bugün bana ise yarın sanadır*” yazılarak süslenmiştir. Bu mezar taşından Velimeşe mezarlığında iki örnek bulunmaktadır. Velimeşe'de bulunan yalnızca bir mezar taşında ölen kişinin yaşı verilmiştir. Bu kişi Tırnova göçmenlerinden miladi 1889 yılında vefat etmiş olan Hacı Hasan Ağa Kerimesi Fatma Hatun'dur. 35 yaşında vefat etmiştir. (Bkz. Resim 5)

Başka bir mezar taşında mevtaya dair cinsiyet bilgisi “hanım” olarak verilmiş olmasına rağmen isim bulunmamaktadır. İsim hanesinin boş bırakılmış olması, çeşitli nedenlere bağlanabilir. Bu durumun ilk olası sebeplerinden biri, mezar taşlarının önceden belirlenmiş standart formlarda hazırlanmasıdır. Ölenin yakınları tarafından bu mezar taşlarının alındıktan sonra ölen kişinin isminin eklenme işlemi ertelenmiş olabilir. Bununla birlikte, isim hanesinin zemin seviyesiyle aynı hizada olması, bu olasılığı zayıflatmaktadır. Alternatif bir ihtimal ise, söz konusu mezar taşının kimsesiz bir bireye ait olmasıdır, bu durumda ölenin yakınlarının veya tanıdıklarının mevtanın adını belirtmek için gerekli kaynak veya ilgiyi sağlamamış olabilecekleri düşünülebilir.

⁵⁶ Ferdi Çiftçiöğlü, *II. Abdulhamid Dönemi İzmir'de Salgın Hastalıklar*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2014, s. 17; Yedigöller Paçacı, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde Salgın Hastalıklar: Sıtma Örneği (1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2018, s. 11-60.

⁵⁷ Ramazan Çalık, Muzaffer Tepekaya, “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Konya 2006, s. 204-218.

⁵⁸ Hamdi Doğan, “Vefayata Mahsus Vukuat Defterlerine Göre Salgın Hastalıklardan Ölüm: Adıyaman Örneği”, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 6, S. 18, 2017, s. 601-602.

Mezar taşı oyularak değil, kabartma tekniği ile yazılmıştır. Bu ise beyitler arasına çekilen çizginin yazılar ile aynı yükseklikte olmasından anlaşılmaktadır. Mezar taşında ölen kişiye ait bir aile bilgisi de bulunmamaktadır. Bahsedilen kişinin kimsesiz olması, cesedinin tanınmayacak halde bulunması veya infial yaratan bir olay sonucu ölümünün gerçekleşmesi gibi sebepler meydana gelmiş olabilir. Bu tür mezar taşları, toplumun yalnız veya tanınmayan bireylere olan duygusal bağının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak, eğer ölüme sebep olan olay infial yaratmışsa, bu olayın mezar taşında bir şekilde yer alması beklenirdi. Dolayısıyla, bu güçlü bir ihtimal değildir. Mezar taşı incelendiğinde tanıtıcı cümlelerin olduğu satırın tahrip olduğu fark edilmektedir. Mezar taşları uzun yıllar boyunca hava koşullarına ve diğer çevresel faktörlere maruz kalır ve bu nedenle zaman içinde bozulabilir. Bu durum tahribatın bilinçli bir şekilde yapılmış olabileceğine dair ihtimal doğurmaktadır. Bozulmanın asıl sebebinin bilimsel bir araştırma yapılmadan öğrenilmesi mümkün olmamakla birlikte söz konusu mezar taşında bulunan isim hanesinde verilen bilgilerin özellikle kazınmış olabileceği de ihtimallerden biridir. (Bkz. Resim 6)

Ölümlerin aynı tarihlere denk gelmesi salgın hastalıklar gibi doğal afetleri de akla getirmektedir. Bu sebeple yapılan incelemeler neticesinde 1912 yılında Şarköy-Mürefte depreminin yaşandığı görülmüştür. Bu depremden Çorlu'da etkilenmiş pek çok ev yıkılmış ve depreme bağlı olarak yangınlar gerçekleşmiştir. Çorlu'ya yakınlığı ile bilinen Velimeşe'nin de bu depremden etkilenip etkilenmediği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat mezar taşları arasında depremin gerçekleştiği yıl öldüğü saptanan bir mezar bulunmaktadır. Mezar taşlarında vefatın hangi ay gerçekleşmiş olduğuna dair bilgi bulunmadığı için bu ihtimal esasında çok zayıf bir ihtimaldir.⁵⁹ (Bkz. Resim 7)

Mezarlık alanında başlıksız ve dikdörtgen formda sahip olduğu sade görüntüsü ile dikkat çeken bir mezar taşı bulunmaktadır. 1923 Tarihli bu mezar taşı günümüz mezarlarının ilk örneklerinden biri olarak nitelendirilebilir. (Bkz. Resim 8)

Vefat edenlerin ölüm yıllarına bakıldığında aynı tarihte vefat etmiş bir çifte rastlanmaktadır. Çotuk Mehmed Ağa ve zevcesi Zekiye Hanım 1927 yılında vefat etmiştir. Mezar taşlarında Ay ve gün bilgisi bulunmağı için kişilerin aynı günde ölmüş olmaları yalnızca ihtimaldir. "Çotuk" lakabının yazılış şekli iki mezar taşında da aynıdır. Buradan yola çıkarak aynı mezarlıca taşların yaptırıldıkları söylenebilir. Fakat aynı gün ölmüş oldukları mezar taşlarının aynı zamanda hazırlatıldığı zayıf bir ihtimaldir. Aynı anda hazırlanmış olması durumunda çiftin mezar taşları benzer şekilde tasarlanmış olurdu. Fakat Çotuk Mehmed'in mezar taşında dua talebi içeren bir beyit yazılmış haldeyken, zevcesi Zekiye Hanım'ın mezar taşında beyit yazılmamış, yalnızca kişi bilgisi paylaşılmıştır. (Bkz. Resim 9-10)

Mezar taşlarının metinlerinde dikkat çeken bir başka önemli nokta, Tırnova isminin farklı yazılış şekilleridir. Sekiz mezar taşında Tırnova "h" ile bitirilmiş (طرنوه), dört mezar taşında ise Tırnova "y" harfi ile (طرنوی) bitirilmiştir. Doğru yazımı tespit etmek için kullandığımız Osmanlı arşiv belgelerinde Tırnova "h" ile yazılırken⁶⁰ 1882 ile 1889 yılları arasında 4 mezar taşında "y" harfi ile yazılmıştır. Belli bir tarih arasında "h" ile yazılırken başka bir tarih aralığında "y" ile yazıldığı iddia etmemiz mümkün değildir. Bunun sebebi belli aralıklarla bu şekilde yazılmış olmasıdır. Fakat 1889'dan sonra "y" ile yazılan mezar taşına rastlanılmamıştır. Bunun hatanın sebebi göçmenlerin ilk geldiği yıllarda bu yer isminin doğru olarak nasıl yazılacağı bilinmemesi ve zamanla öğrenilerek düzeltilmesi olabileceği gibi Velimeşe için mezar taşı tasarlayan birden fazla ustanın varlığına da işaret edebilir. (Bkz. Resim 11-12)

SONUÇ

İnsanın arkasında bıraktığı son delil olarak mezar taşları farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde çeşitli şekillerle yapılarak birer nişan olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde mezar taşlarının görünümüne etki eden çeşitli usuller takip edilmiştir. Bu usullerin uygulanış şekli zaman içinde mesleğe dönüşmüş, her biri sanat eseri olarak kabul edilen tarihî birer vesika olarak şehirlerin kendilerine ayrılmış noktalarında kümelenmiştir.

Velimeşe'den bahseden en eski tarihli belge 1695 yılına aittir. Buna rağmen alandaki en eski mezar taşı 1882 yılına aittir. Şekli ve kullanılan yazı tarzı ile Osmanlı mezar taşı diye tanımlanan mezarların sonuncusu 1933 yılına aittir. 1882 ile 1933 yılları arasında 36 Osmanlı mezar taşı bulunmaktadır. Bunların 21'i sağlam 11'i kırık 4'üde az hasarlıdır. Erkek mezarlarında en fazla tercih edilen şekil fes başlıklı mezarlardır. 9 Fes başlığı, 3 sarık şekli görülür. Kadınlarda ise, genellikle başörtüsü formunu temsil ettiği düşünülen oval ve üst kısmı hafif sivri taş süslemeleri kullanılarak, mezar taşının kadına ait olduğu belirtilmeye çalışılmıştır.

Eski Mezarlık'ta bulunan 36 mezar taşının 25 tanesinde şahide bulunmaktadır. 25 şahide için 9 farklı metnin tercih edildiği görülmektedir. 36 mezar taşından 19'u belli bir formda birbirleri ile aynı içeriğe sahipken 17 mezar taşı daha sade bir görünümde olup bu taşların şahidelerinde mevta hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Mezar

⁵⁹ Bülent Terekli, *1912 Şarköy-Mürefte Depremi ve Etkilediği Alanlar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011, s. 56-57.

⁶⁰ BOA, Dahiliye Nezareti, Memurin Kalemi (DH. EUM.MEM) 1/18,22 Haziran 1911 (1327.H. 9).

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

taşlarında en yaygın kullanılan statü bildiren unvan ağa, kadınlar için hanımdır. Kitabelerde yer alan unvanlar Çoban, Çorbacı, Manav ve Düdükcü olarak tespit edilen dört meslek gurubundan haber verir. Mezar taşlarında yer alan ifadelerden yola çıkarak, genç yaşta veya hastalıktan vefat eden kişilerin sayısı toplamda 15 olup, bunların 11'ini genç yaşta ve ölüm sebebi bilinmeyen mevtalar, 4'ünü ise hastalıktan ölenler oluşturmaktadır. Bu mezar taşlarının, aynı dönemde yaşanan salgın hastalıklarla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Mezarlıkta bulunan mezar taşları incelendiğinde ayrıca 36 mezardan 22'sinde yer bilgisi verildiği görülmüştür. Bunlardan 12 tanesinin Tırnova göçmeni olduğu, 2 tanesinin Kestabolu göçmeni olduğu, 8'inin de Velimeşeli olarak tanımlandığı görülmektedir. Kestabolulu olanların mezarlarında birbiri ile yakınlık ifadesi bulunmamaktadır. Bu durumda iki ayrı hanenin varlığı söz konusudur.

Bulgular, 1877-1878 döneminde Velimeşe'ye Balkanlardan yapılan göçlerin, Osmanlı-Rus savaşından önce başladığını göstermektedir. Ayrıca, göçün ardından hayatını kaybeden insanların genç yaşta ve hastalıklı olmaları, göç yollarında sağlık durumlarını etkileyen olaylarla karşılaşmalarını veya var olan hastalıklarıyla birlikte yeni bir yere göç etmek zorunda kaldıklarını ve Velimeşe'de hayatlarını kaybettiklerini ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet döneminde Latin alfabesinin kullanılmasına rağmen Arap alfabesiyle kitabe yazma geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Mezar taşlarındaki biçimler ve yazılar, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi arasındaki geçiş sürecini yansıtmaktadır. Ayrıca mezar taşlarının fes başlıklı olması, bazı geleneksel unsurların sürdüğünü ve toplumun sanat anlayışını yansıttığını göstermektedir. Mezar taşlarının tasarımı, süslemeleri ve kullanılan malzemeler, belirli bir ekonomik seviyeye sahip insanlar tarafından yaptırıldığını göstermektedir.

Velimeşe mezar taşlarının incelenmesi, bu mezar taşlarının sadece ölen kişilerin son istirahat yerleri olmanın ötesinde, birer tarihi, kültürel ve sosyal belge olduğunu göstermektedir. Bu mezar taşları, bölgenin tarihine, toplum yapısına ve yaşanan olaylara dair önemli bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle, mezarlıkların korunması, araştırılması ve belgelenmesi büyük önem taşımaktadır.

EKLER

Tablo 3: Velimeşe Mezarlık Alanında Bulunan Mezar Taşlarının İçeriği

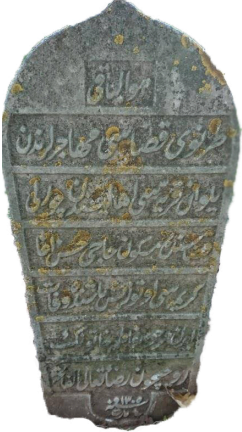
Sayı	Cinsiyet	Kitabe Yazısı	Mevtanın Yerleşim Yeri	Mevtanın Adı	Ölüm Tarihi (Hicri/Miladi)	Durumu
1	Erkek	Âh kim âlem içre bende şâdân olmadım Çaresiz bir derde düştüm dermân bulmadım Geçti ömrüm bu cihanda görmedim sıhhat yüzü Bir misafir gibi geldim bunda mihmân olmadım	Tırnova Kazası Belvan Karyeli	Muhammed Ağa oğlu merhum Mustafa Ağa	1299/1881	Kırık
2	Erkek	Mürg-ı dil uçdu kafdan cânının cân-pâresi Gitti cennet bâğına yürekte kaldı yâresi Henüz genc halinde iken bu civânın va'desi Âh felek lâyık mı? olsun taşdan oldu lânesi	Tırnova Muhacirinden Velimeşeli	Hacı Hoca oğlu Rıza Ağa	1301/ 1884	Kırık
3	Kadın	Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım Hasret fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim Çün eccl peymânesi dolmuş bir murâda Firkatâ takdîr bu imiş ta ezelden bilmedim	Tırnova Kazalı Belvan Karyeli	Halil Ağa kızı Hatice...	1302/1885	Hasarlı
4	Erkek	Merhum ve Magfur		Mahmud Ağa'nın oğlu Mehmed	1304/1887	Kırık
5	Erkek	Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım Hasret fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim Çün eccl peymânesi dolmuş bir murâda Firkatâ takdîr bu imiş ta ezelden bilmedim	Tırnova Kazası Belvan Karyesinden	Hacı Molla Muhammed oğlu Molla Mustafa mahdumu merhum Muhammed Necib Efendi	1304/1887	Sağlam
6	Kadın		Tırnova Kazası Belvan Karyesi	Hacı Hasan Ağa Kerimesi Fatıma Hatun	1305 Mart 4/Miladi 16 Mart 1889	Sağlam
7	Erkek		Tırnova Kazası Muhacirlerinden	İbrahim Ağa'nın Mahdumu Hasan Efendi	1309/1892	Kırık
8	Erkek		Tırnova Kazası	Mustafa Ağa'nın	1309/1892	Sağlam

BAHAR KOCABAŞ

			Muhaciranda n	Mahdumu Halil Efendi		
9	Kadın				1309/1892	Kırık
10	Erkek	Ziyaretten maksat bir duadır bugün bana ise yarın sanadır		Ahmed Ağa	1314/1897	Sağlam
11	Kadın	Merhum ve Mağfur	Çorlu Kazası Velimeşeden	Çoban Mehmed Ağa'nın Validesi Zeynep Hanım	1316/1899	Hasarlı
12	Erkek	Merhum ve Magfirun		Kırcaali Hasan Ağa'nın oğlu Mustafa Ağa	1319 Şubat 1 / 1 Şubat 1902	Kırık
13	Erkek		Çorlu Kazasından Velimeşe Karyesinde	Fevzi İbrahim oğlu Muhammed	1321/1904	Kırık
14	Erkek	Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım Hasret fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim Çün ecel peymânesi dolmuş bir murâda Firkatâ takdır bu imiş ta ezelden bilmedim	Çorlu Kazasında Velimeşe Karyesinde	Ömer Efendi Zade Hafız Said Efendi	1322/1905	Hasarlı
15	Kadın	Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım Hasret fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim Çün ecel peymânesi dolmuş bir murâda Firkatâ takdır bu imiş ta ezelden bilmedim	Yerleşim Bilgisi Yok	Aile ve Kişi bilgisi yok	1322/1905	Sağlam
16	Erkek	Mürg-ı dil uçdu kafdan cânının cân-pâresi Girdi cennet bâğına yürekte kaldı yâresi Henüz genc halinde iken bu civânın va'desi Âh felek lâyıkmı? olsun taşdan oldu lânesi	Tırnova Muhacirlerinden Vellimeşeli	Kara Ali Oğlu Ali Ağa	1324/1907	Kırık
17	Erkek	Mürg-i dil uçdu kafesden cânının cân pâresi Gitti cennet bağına yürekte kaldı yâresi	Tırnova Kazası Belvan Karyesi Muhacirlerinden	Abdullahoğlu Davud	1326/1909	Hasarlı
18	Erkek		Tırnova Muhacirlerinden	Hacı Abdullahzade İbrahim Ağa	1329/1912	Kırık
19	Kadın		Tırnova Kazasında Belvan Karyesinde	Hacı Hoca Kerimesi Safure Hatun	1330/1913	Sağlam
20	Kadın		Çorlu Kazasında Velimeşe Karyesinde	Çorbacı Osman Kerimesi Fatma	1332/1915	Kırık
21	Kadın	Beni kıl mağfîret ey Rabbi Yezdan Bi-hakk-ı arş-ı âzâm, nur-ı Kur'ân Beni ziyaret eden ihvan Edeler ruhuma bir Fatiha ihsan	Çorlu Kazasının Velimeşe Karyesinden Kestanbolu	Hasan Zevcesi Fatma Hanım	1339/1922	Sağlam
22	Erkek	Beni kıl mağfîret ey Rabbi Yezdan Bi-hakk-ı arş-ı âzâm, nur-ı Kur'ân Beni ziyaret eden ihvan Edeler ruhuma bir Fatiha ihsan		Hacı Abdullahzâde Hacı Numan Efendi	1340/1923	Sağlam
23	Kadın			Hacı Abdullah Efendi'nin Kerimesi merhume Fatma Hanım	1342/1925	Sağlam
24	Erkek	Ah kim âlem içre bende şâdân oldum Çâresiz derde düşdüm dermân bulmadım	Kestanbolu	Ahmed Ağa	1343/1926	Sağlam
25	Erkek	Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım Hasret fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim Çün ecel peymânesi dolmuş bir murâda Firkatâ takdır bu imiş ta ezelden bilmedim		Efendi Osman zade Merhum Hüseyin Efendi	1343/1926	Sağlam
26	Kadın	Beni kıl mağfîret ey Rabbi Yezdan Bi-hakk-ı arş-ı âzâm, nur-ı Kur'ân Gelüb kabrim ziyaret eden ihvan Edeler ruhuma bir Fatiha ihsan	Velimeşeli	Ömer Efendi zevcesi merhume Fatma Hanım	1343/1924	Sağlam

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

27	Kadın	Ah kim âlem içre bende şâdân oldum Çâresiz derde düşdüm dermân bulmadım geçti Ömrüm bu cihanda görmedim rahat yüzü bir misafir gibi geldim ben de mihman olmadım		Aliş Tahir Ağa zevcesi Hatice Hanım	1344/1925	Sağlam
28	Erkek	Merhum ve Magfirun	Tırnova Muhacirlerind en	Ahmed Ağa oğlu Penpiş Mehmed Ağa	1344/1926	Sağlam
29	Erkek		Velimeşe Karyeli	Hoca oğlu Hacı Mehmed Ağa	1345/1927	Sağlam
30	Erkek	Dar-ı Dünyada civan iken gezerdim bir zaman Nagehan irdi ecel itdi yerim bağ-ı cinan		Boz Mehmed Ağa'nın mahdumu Mehmet	1346/1927	Sağlam
31	Erkek	Ziyaretten maksat bir duadır bugün bana ise yarım sanadır Merhum Çotuk Mehmed Ağa		Çotuk Mehmed Ağa	1346/1927	Sağlam
32	Kadın			Çotuk Mehmed Ağa'nın zevcesi merhume Zekiye Hanım	1346/1927	Sağlam
33	Kadın	Tıfl-ı nevreste iken, âh ile kadd'im Bükülüp, âkibet kabristan kıldı Vatangâhımı felek		Nazif Ağa Zevcesi Hatice Hanım	1346/1927	Sağlam
34	Erkek	Ah ki âlem içre ben de şadan olmadım. Çâresiz derde düştüm derman bulamadım.		İbrahim oğlu Ahmed Ağa	1351/1932	Sağlam
35	Erkek	Beni kıl mağfîret ey Rabbi Yezdan Bi-hakk-ı arş-ı âzâm, nur-ı Kur'ân Gelüb Kabrim ziyaret eden ihvan Edeler ruhuma bir Fatiha ihsan		Düdükcü Hacı Mustafa Ağa	1352/1933	Sağlam
36	Kadın	Ah ile zârı kılarak tâzeliğime doymadım Hasret fâni cihânda tül-i ömr sürmedim Çün ecel peymânesi dolmuş bir murâda Firkatâ takdir bu imiş ta ezelden bilmedim	Çorlu Kazasından Velimeşeli		Yok	Kırık

Resim 5: Yaş Bildiren Mezar Taşı

Resim 6: İsim, Yer ve Aile Bilgisi Bulunmayan Mezar Taşı

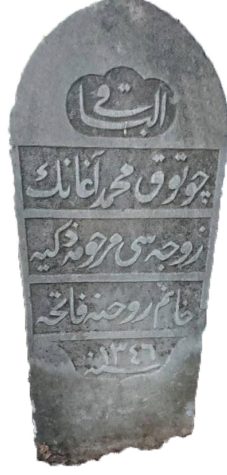
Resim 7: 1912 Marmara Depreminde Hayatını Kaybettiği Düşünülen Kişiye Ait Mezar Taşı

Resim 8: Günümüz Mezar Taşları Formlarında Mezar Taşı

Resim 9: Çotuk Mehmed Ağa'nın

Resim 10: Çotuk Mehmed Ağa'nın Zevcesi

Resim 10: Turnov(i)

Resim 11: Turnov(a)

Resim 12: Yelimeşe Mezarlık Alanındaki Kadın Mezar Taşları (Mezar taşları 3 Numaralı Tabloda verilen bilgilerle eşleştirilebilmesi için numaralandırılmıştır.)

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

Resim 13: Velimeşe Mezarlık Alanındaki Erkek Mezar Taşları. (Mezar taşları 3 Numaralı Tabloda verilen bilgilerle eşleştirilebilmesi için numaralandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri: 30-10-0-0 / 193 - 321 - 11.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri: 30-10-0-0/88-581-6.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Ali Emiri, Sultan Mustafa II.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Meclis-i Vala Evrakı.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Dahiliye, Muhaberat-ı Umumiye İdaresi.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Dahiliye, Mektubi Kalemi.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Cevdet, Adliye.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Sadaret, Bulgaristan.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Teftişat-ı Rumeli Evrakı, Sadaret Evrakı.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Teftişat-ı Rumeli Evrakı, Selanik Evrakı.
Devlet Arşivleri Başkanlığı: Dahiliye, Memurin Kalemi.
AKDAĞ, Mustafa, "Celali İsyenlarından Büyük Kaçgunluk", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2-3, 1964, ss. 1-50.
AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyenları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.
BAŞKAN, Seyfi, *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezartaşları*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
BERK, Süleyman, "Osmanlı Mezar Taşı Kitabelerinde Başlıklar ve Anlamları", *I. Uluslararası Türk- İslam Mezar Taşları Kongresi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 19-21.10.2018, ss. 97-115.
CANDEĞER, Ümmügülüm, "Cumhuriyet'ten Günümüze Sıtma ile Savaş", *2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri*, Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, Ankara 2016.
ÇALIK, Ramazan, TEPEKAYA, Muzaffer, "Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Konya 2006, ss. 205-228.
ÇEVİK, Hikmet, *Tekirdağ Yürükleri*, Eko Matbaası, İstanbul 1971.
ÇİFTÇİOĞLU, Ferdi, *II. Abdulhamid Dönemi İzmir'de Salgın Hastalıklar*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2014.
DEMİR, Alpaslan, "15-16. Yüzyıl Göçlerinin Osmanlı İskân Yapısına Etkisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. 34, S. 58, 2015, ss. 563-581.

- DEMİR, Alpaslan, “16. Yüzyıl Göç Çalışmalarında Yöntem ve Terk Edilmiş Köyler Meselesi: Menemen Kazası Örneği”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2020, ss. 137-142.
- DEMİR, Alpaslan, “Osmanlı Devleti’nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 11, S. 21, 2017, ss. 15-31.
- DEMİR, Alpaslan, “XVI. Yüzyıl Anadolu’sunda Dış Göçler: Şarkıyan”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 28, 2011, ss. 51-66.
- DEMİR, Alpaslan, “XV-XVI. Yüzyıllarda İnebazarı Şahıs Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, ss. 429-436.
- DEMİR, Fariz, Gülçin Mümin Taşdemir, *Belgeler Işığında Ergene Tarihi*, Ergene Belediyesi, Tekirdağ, 2021.
- DOĞAN, Hamdi, “Vefayata Mahsus Vukuat Defterlerine Göre Salgın Hastalıklardan Ölümler: Adıyaman Örneği”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 6, S. 18, 2017, ss. 597-615.
- EMECEN, Feridun, “Yaya ve Müsellem”, *TDİA*, TDİA Yayınevi, C. 43, İstanbul 2013, ss. 354-356.
- ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine, “Osmanlı Devleti’nde Nüfus Artışı, Göçler ve Kaybolan Yerleşmeler (XVI-XVII Yüzyıl)”, *Avrupa Tarihinde Türk Eli Doç. Dr. Gümeç Karamuk Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2017, ss. 127-136.
- ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine, “Terk-i Diyar Etmenin Arka Planına Bir Bakış: Osmanlı Merkez ve Taşra Yönetiminde Yaşanan Değişimlerin Göçe Etkisi (XVII-XVIII. Yüzyıl)”, *Dede Korkut’un İzinde 30 Yıl Prof. Dr. Üçler Bulduk’a Armağan Türk Tarihine Dair Yazılar*, Gece Yayınları, Ankara 2017, ss. 473-488.
- EROĞLU, Haldun, “Osmanlı’nın Rumeli’deki Göç Stratejileri ve Teopolitiği Üzerine”, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri, C. III., Ankara 2012.
- ERTÜRK, Volkan, “Osmanlı Devrinde Vize Sancağındaki Selâtin ve Ümera Vakıfları (1530-1613)”, *Turkish Studies*, C. 8, S. 5, 2013, ss. 279-300.
- EYİCE, Semavi, “Mezarlıklar ve Hazireler”, *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin gelenekleri I*, ed. Jean-Louis Bacqué-Grammont, Aksel Tıbet, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.
- Geçmişten Günümüze Kapaklı*, ed. Süheyla Balcı Akova, Babil Basım Yayın, İstanbul 2016.
- GÖKTEPE, Kaya, Türkiye Trakya’sında Nüfus ve İskân Politikaları (1830-1914)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 2, Aralık 2014, ss. 361-382.
- GÜLTEN, Sadullah, “Osmanlı Anadolu’su’nda Bir İskan Hikayesi: Bozok Sancağı’nda Aşiretler, Köylüler ve Celâlîler (16-19. Yüzyıllar)”, *History Studies*, C. 11, S. 1, 2019, ss. 129-154.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman, “Gözlemcilerinin Kaleminden Osmanlı Dönemi Yerleşmelerin Terk Edilmesi ve Kaybolması”, *Polis Akademisi Yayınları, Kitap Dostu Prof. Dr. Ali Birinci Armağanı*, Ankara 2017, ss. 479-502.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman, “Türkiye’de Osmanlı Dönemi Yerleşmelerinin Terk Edilmesi ve Kaybolması Hakkında Yapılan Çalışmalar”, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, C. 1, Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, ss. 409-429.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman-DEMİR, Alpaslan-ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine, *Türkiye’nin Kayıp Köyleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2020.
- GÜNAL, Zerrin, “Karesioğulları”, *TDİA*, TDİA Yayınevi, C. 4, İstanbul 2001, ss. 488-489.
<https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=547&ParentID=80>, (10.08.2022 13:24).
- KANAK, Halit, “Bulgaristan Türklerinin Sürgünü (12 Ağustos 1950) ve Genel Göç Meselelerine Bakış”, *Akit Gazetesi*, 11 Ağustos 2019, <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/halit-kanak/bulgaristan-turklerinin-surgunu-12-agustos-1950-ve-genel-goc-meselelerine-bakis-1-29394.html>, (17.08.2022/18:09).
- KARAMAĞARALI, Beyhan, *Ahlat Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- KILAVUZ, Bülent Nuri, “Bozdoğan- Yazıkent Beldesi Mezarlığı Süslemeli Kadın Mezar Taşları”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, ss. 77-110.
- KOCAMAN, Habib, Mustafa Ceylan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”, *Yasama Dergisi*, C. 11, S. 34, 2016, ss. 5-23.
- KOYUNCU, Recep, Canan Hanoğlu, *Rize Derepaşarı İlçesi Tarihi Mezar Kitabeleri*, Derepaşarı Kaymakamlığı, Rize 2011.
- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat, “Efendi”, *TDİA*, TDİA Yayınları, C. 10, Ankara 1994, ss. 455-456.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlıda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.
- LAQUEUR, Hans-Peter, *Hüve'l-Baki İstanbul’da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- Osmanlı Belgelerinde Çorlu*, ed. Nuran Koltuk, Levent Ofset Yayınevi, İstanbul 2017.
- Osmanlı Yer Adları: 1 Rumeli Eyaleti (1514-1550), haz. Ahmet Özkılınç ve diğerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2013.
- ÖZDEĞER, Mehtap, “Vize Kazası Vakıfları- XVI. Yüzyıl Arşiv kaynaklarına Göre-”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, C. 22, S. 1, 2007, ss. 165-187.

VELİMEŞE ESKİ MEZARLIK ALANINDAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

PAÇACI, Yadigar, *Türkiye’de Tek Parti Döneminde Salgın Hastalıklar: Sıtma Örneği (1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2018.

ROUX, Jean-Paul, *Altay Türklerinde Ölüm*, çev. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.

SAĞIROĞLU, Arslan, Aslı, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2004.

SÜMBÜLLÜ, Y. Ziya, “Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2004, ss. 1-72.

SÜMER, Faruk, “Ağa”, *TDİA, TDİA Yayınları*, C. 1, Ankara 1988, ss. 451-452.

ŞAHİN, İlhan, “Osmanlı Rumelisi’nde Yörük Kavramı ve Yörükler”, *Sultan II. Murad ve Dönemi*, Ed. İsmail Yaşayanlar, Gaye Kitapevi, Bursa 2015.

TEREKLİ, Bülent, *1912 Şarköy-Mürefte Depremi ve Etkilediği Alanlar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

TRYJARSKI, Edward, *Türkler ve Ölüm*, çev. Hafize Er, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 1991.

TURNA, Nalan, “İstanbul’un Veba ile İmtihani: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi”, *Studies of the Ottoman Domain*, C. 1, S. 1, 2011, ss. 1-36.

ULU, Cafer, “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, *Tarih Araştırmaları Derneği*, C. 33, S. 55, 2014, ss. 277-302.

ULUÇAM, Abdulsalam, *Erciş Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Kur’an-ı Kerim Türkçe Meali*, Kilim Matbaa, İstanbul 2011.

YENİ, Harun, “Osmanlı Rumeli’sinde Yörük Teşkilatı, Kökeni ve Nitelikleri”, *OTAM*, C. 42, 2017, ss. 187-205.

YİĞİT, İlker, “İskandaki Kararsızlık: Doğal Afetler ve Kaybolan Yerleşmeler (XVI-XX. Yüzyıl Manisa-Konya Çevresi Örneği)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 26, Ankara 2017, ss. 329-364.

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>